

inhoud

10	1. Gent in de prehistorie
21	2. Gallo-Romeins Gent
36	3. Merovingisch Gent
47	4. Karolingisch Gent
62	5. Gent onder het Vlaams Huis (879-1128)
99	6. Gent onder het Huis van de Elzas
119	7. Gent onder het Henegouws Huis
140	8. Gent onder het Huis der Dampierres
164	9. Gent in de Bourgondische periode (1384-1482)
204	10. Gent onder de Habsburgers (1482-1598)
269	11. Gent en de Spanjaarden (1598-1713)
330	12. Gent onder de Oostenrijkers (1713-1794)
383	13. Gent en de Franse periode (1794-1814)
417	14. Gent en de Hollandse periode (1814-1830)
446	15. Gent en België (1830-1914)
560	16. Gent in de 20ste eeuw (1914-1918)
680	Hommage
685	Dank

Gent onder het Huis der Dampierres

Gwijde van Dampierre 1278 – 1305

In 1278 doet Margaretha van Constantinopel afstand van de troon ten voordele van haar zoon Gwijde van Dampierre, de eerste vertegenwoordiger van het huis der Dampierres dat tot 1384 de plak zal zwaaien over Vlaanderen.

Tijdens zijn bewind wordt hij geconfronteerd met grote volksoptstanden in de Vlaamse steden, ook te Gent, waarbij patriciërs vermoord worden en hun 'steen' geplunderd. Een 'volksfront' is opgestaan tegen hun gezag.

Een monolithisch blok vormen deze opstandelingen echter niet; het was een samengaan van het 'gemeen', middengroepen en patriciërs die niet tot de aloude families behoren en die zich zodoende verstoken zien van de macht. Daar Gwijde wel wat ziet in hun eisen, zoeken de patriciërs die wel aan de macht zijn vervolgens toenadering en steun bij de Franse vorst, Filips IV de Schone. Hij snelt dan ook zijn nieuwe bondgenoten te hulp, en bezet Gent in 1291 onder het voorwendsel het schepencollege

Gwijde van Dampierre.

[SANDERUS, 1641-1644,
FLANDRIA ILLUSTRATA –
UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK
GENT]

der XXXIX te beschermen tegen de wandaden van graaf Gwijde van Dampierre. De rust lijkt even weergekeerd.

De komst van de augustijnen

Van deze stilte voor de storm maken de augustijnen gebruik om hun intrede te doen in het Gentse. Hiermee komt de vierde grote bedelorde aan in de stad. Hun verovering van de Vlaamse steden was reeds gestart in 1261 te leper. Dat ze Gent als laatste aandoen komt door de woelige sociale situatie waarin de stad de laatste decennia verkeerde. Op bazuingeschal worden ze door de andere bedelorden niet onthaald. Wanneer we de bewaard gebleven stichtingsvoorwaarden van 24 november 1296 nader bekijken,

zijn deze allesbehalve mals te noemen; zo mogen bijvoorbeeld de augustijnen niet preken of de biecht horen zonder uitdrukkelijke toestemming van de bisschop van Doornik. Wellicht zijn ze reeds korte tijd (maximum twee jaar) voor deze stichtingsakte in Gent aanbeland om zich uiteindelijk te vestigen in de omgeving van de plaats waar tot op heden het Sint-Stefanusklooster staat, in de Sint-Margrietstraat. De traditie wil – maar bewijs is er niet – dat ze hierbij hulp zouden gekregen hebben van de machtige familie der Borluuts, specifiek van Gerelm Borluut.

HET VINDEN VAN GELD

De augustijnen moeten hoe dan ook hulp gehad hebben: een klooster bouwen en onderhouden kost geld. De inbreng van de monniken bij hun intrede en de bedelgelden volstonden niet: ook andere bronnen werden aangeboord. De augustijnen zullen trouwens, veel sneller dan de andere bedelorden, hun gelofte van armoede laten varen. Een eerste manier om geld in het laatje te brengen kwam voort uit de stichtingen aan de kerk gedaan door rijke burgers. Onder stichtingen verstaan we dat een som geld ter beschikking wordt gesteld in ruil waarvoor de paters op bepaalde tijdstippen een mis lezen voor het zielenheil der overledene. Het meest in trek was de stichting van een eeuwigdurend jaargetijde (27 stichtingen werden gedetecteerd). Minder talrijk – wegens duurder – waren de kapelaniestichtingen, de dagelijkse of wekelijkse missen voor hetzelfde doel (17 stichtingen). De stichters behoorden tot de gegoede laag der Gentse bevolking; het was erg in trek zich van een laatste rustplaats in de kerk te verzekeren. Als een nog grotere eer werd het beschouwd, om te worden begraven in het ordekleed: hiervoor diende vanaf 1403 dan ook effectief te worden betaald. Daar de augustijnen groot vertrouwen genoten als biechtvader, waren ze bovendien verzekerd van talrijke schenkingen uit de hand of bij testament. Verder was de handel in aflaten van groot belang, waarvan de intense handel in het jaar 1312-1313 doet veronderstellen dat op dat moment verbouwingswerken aan de gang waren. Een laatste bron van inkomsten waren de diverse neringen die in de kerk tegen de pilaren een altaar hadden of (later) in de zijbeuken een kapel, en op vaste tijdstippen een mis lieten lezen. Er is in dit verband sprake van de neringen van de turfdragers, de schoenmakers, de pleisteraars, de kolenbranders en de schaapherders.

HET MIDDELEEUWSE KLOOSTER

Deze inkomsten stelden de augustijnen in staat hun klooster verder uit te bouwen. Volgens Keelhoff (1864) bestond tot het jaar 1409 [...] het eerste klooster (in 1296 gebouwd) nog, maer uit eenen vleugel; in dit jaar op den 1 july, heeft Segerus De Neckere, prioor, hetzelve begonnen te voltrekken, met er nog drie andere vleugelen by te bouwen (en heeft solderbert* gekocht voor de panden). Al snel diende de refter van het klooster ook als vergaderplaats voor de dekens van de kleine neringen bij de jaarlijkse verkiezing van hun 'overdekenscepe' (opperschepen). Uit deze praktijk blijkt overduidelijk dat de augustijnen op dat moment een groot klooster bezaten (* SOLDERBERT, GEHEEL VAN DE PLANKEN DIE SAMEN EEN ZOLDERING VORMEN).

Hoe het klooster eruit zag weten we niet. Volgens Keelhoff stond het niet op de plaats van de huidige: *In het voorbygaen kunnen wy bemerken, dat het eerste klooster niet op dezelfde plaats gebouwd was, waer nu het tegenwoordige staet; maer wel op die plaets, waer nu de Akademie gebouwd is, nog een weinig meer in het midden van den hof: zoo dat tusschen het klooster en de Ste. Margaritastraeten eene reeks huizen gebouwd was, van aen het Kriekerystraetje tot tegen onze kerk. Hier door was het klooster geheel van het gewoel der straat verwyderd; alleen kwam de voordeur of het portier-huis in de gemelde straet, tegen over het Tempelhof uit, het geen ons een oude register van het klooster bewyst (thans eigendom van den Staet).*

Een romantische
evocatie van Jan
Borluut (Belfortstraat).
COLLECTIE ARCHIEF GENT.
COPYRIGHT - UNKNOWN
RIGHTSHOLDER (IC_FT_SM_
FO_0100))

Een middeleeuwse vendetta (deel 1)

Ondertussen leven de 'Borluuts' in onmin met de familie 'van Sint-Baafs'. De echte oorzaak kennen we niet. Wat we wel weten is dat Jan Borluut door het Gentse schepencollege veroordeeld werd tot tien jaar verbanning uit Gent, nadat hij eind 1293 of begin 1294 een verwant van Matthijs van Sint-Baafs een oorveeg had gegeven. Wel een zware straf voor een oorveeg, maar dat Matthijs zelf in het schepencollege zetelt zal er wel toe bijgedragen hebben. Jan Borluut trekt zich weinig aan van die straf;

hij trekt 's nachts naar het Sint-Baafsdorp met de bedoeling Matthijs van Sint-Baafs te doden. Wanneer Matthijs onvindbaar blijkt, wordt de toegesnelde baljuw van het dorp, bovendien een neef van Matthijs, stante pede vermoord.

De dag nadien trekt Jan Borluut met dertien van zijn (gewapende) familieleden in een ware triomftocht door de stad. Dit is een slag in het gelaat van het schepencollege. Uiteindelijk komt de zaak opnieuw voor de rechtbank en Jan Borluut en zijn acolieten worden tot levenslange verbanning uit Gent veroordeeld.

Hij vestigt zich te Doornik, van waaruit hij het reilen en zeilen te Gent in het oog kan houden. Gent, waar zijn aanhangers een waar terreurbewind voeren tegen iedereen die verwant is met die 'van Sint-Baafs', waarop deze laatsten even bloedig reageren.

De hervorming van het schepencollege

Ondertussen kan graaf Gwijde van Dampierre het bloed van de Franse koning Filips IV de Schone wel drinken. Wanneer Frankrijk opnieuw in onmin valt met Engeland is voor hem de maat vol; zeker als Edward I van Engeland in 1294 een embargo instelt op de uitvoer van wol naar Vlaanderen. Meer en meer zoekt Gwijde toenadering tot Engeland en op 9 januari 1297 erkent hij Filips IV niet meer als leenheer, waarop deze laatste Vlaanderen binnenvalt. Het graafschap valt dan uiteen in twee invloedssferen.

Gent behoort tot het deel waar Gwijde van Dampierre het voor het zeggen heeft. Hij is blijkbaar de houding van de XXXIX in de jaren ervoor niet vergeten; hij ontslaat hen, waarna ze verbannen worden en hun huis en goederen verbeurdverklaard worden. Hierna, in maart 1297, laat hij drie charters uitvaardigen. De eerste ervan benoemt een nieuw college van XXXIX, waarin de oude patriciërs logischerwijze niet meer zetelen; de tweede verruimt verder de stadsrechten; de derde regelt de rechtspraak. Van groot belang is dat de macht van het schepencollege aan banden gelegd wordt door het instellen van een 'Raad der goede lieden', die de schepenen controleert. Uit deze raad groeit de Raad van Toezicht, de Collatie.

Uit deze periode (specifiek uit 1280) stamt de oudst gekende stadsrekening: *Naarmate Gent in de loop van de 13de eeuw groeide in naam en faam, groeide ook de behoefte aan een modern bestuur van de stad. Nieuwe technieken en controlesystemen deden hun intrede, waaronder middelen voor een gezond en doorzichtig financieel beheer. De stadsrekeningen met overzichten van inkomsten en uitgaveposten, vormden de basis van dit beheer. Een stadsontvanger of tesorier centraliseerde alle financiële gegevens en eenmaal per jaar werd de rekening door de schepenen afgehoord. Deze jaarlijkse controle vond plaats onmiddellijk na de vernieuwing van de schepenenbank (15 augustus of 10 mei)* (CHARLES & LALEMAN, 2006: 84).

Een middeleeuwse vendetta (deel 2)

Ondertussen bleven de aanhangers van de familie 'Borluut' en die 'van Sint-Baafs' elkaar te Gent lustig uitmoorden. Op 2 februari 1296 wordt de leider van de Borluuts, Pieter de Visschere, door die van Sint-Baafs doodgestoken op het ogenblik dat hij de Sint-Janskerk uitkomt na het bijwonen van een lijkdienst. De zaak wordt voor het schepencollege gebracht en sleept meer dan een jaar aan, maar dan vervangt graaf Gwijde van Dampierre in maart 1297 het schepencollege. Die van Sint-Baafs laten zich natuurlijk niet zien tijdens het proces en ze worden hiervoor veroordeeld; meer zelfs: het nieuwe schepencollege vraagt aan Jan Borluut uit ballingschap terug te keren – vraag waarop hij gretig ingaat.

GENT BREIDT VERDER UIT

Toeval of niet, maar in deze periode breidt het grondgebied van de stad fors uit. Omstreeks 1290 wordt de Groene Hoyer, een stuk weiland, bij de stad gevoegd. Het eerste wat men doet is het graven van een gracht tussen de oude Scheldeloop en de Leie; al snel wordt die versteend. Sporen hiervan zijn nog terug te vinden in het aldaar gelegen Maria ter Hoye-begijnhof. Hierdoor verliest de Hooipoort haar betekenis en wordt de Vijfwindgatenpoort gebouwd, die vóór 1325 afgewerkt is. In 1300 werd dan Marialand door de Stad aangekocht – het gebied gekneld tussen het Ser Raesgerechte en het Broeck. Hierdoor wordt een eenheidsstructuur van de stad bereikt. Vervolgens wordt de Brugse Poort opgetrokken.

De belangrijkste uitbreiding komt er in hetzelfde jaar, 1300, als de Stad van de burggraaf 's Burggravengerechte afkoopt en zodoende in het bezit komt van een enorme lap grond in het noordoosten van de stad. Tegelijkertijd wordt de aankoop onder Margaretha van Constantinopel van het Ser Raesgerechte bevestigd. Nog steeds omstreeks 1300 wordt ook het grondgebied van de Muide bij de stad gevoegd, waarna de Muidepoort gebouwd wordt. Ondertussen onderhandelt men met die van de Sint-Baafsabdij om ook haar grondgebied bij de stadsverdediging te betrekken; in het derde kwart van de 12de eeuw wordt daaromtrent een akkoord bereikt. De daadwerkelijke versterking van de vesting en de oprichting van de Spitaal- en Dendermondsepoort zouden echter pas in de late 14de eeuw gerealiseerd zijn.

DE STADSPOORTEN

Vanuit stilistisch oogmerk onderscheiden we twee groepen van poorten. De eerste groep kenmerkte zich door de bouw van een vierkantig of rechthoekig donjon met één of twee verdiepingen, afgedekt met een schilddak en voorzien van een trapgevel. De vier hoeken

De Dendermondse poort op het *Panoramic* gezicht op Gent (1534), detail.
(STAM GENT - 00474)

bezaten ronde torens met kegelvormige bekapping, waarbij de torens die uitzagen op de grachten zwaarder gebouwd werden dan zij die uitzagen op de stad. Tussen de achterste torens bevond zich een trap die de verschillende bouwlagen met elkaar verbond. De buitengevel bevatte, naast de rondbogige poortopening, smalle schietgaten en werpgaten. Soms bouwde men over de brug nog eens een verkleinde uitgave van de eigenlijke poort om nog beter de stad te kunnen beveiligen. Tot deze groep behoren de Kortrijkse Poort, de

Keizerpoort, de Dendermondse poort) de Spitaalpoort en de Muidepoort.

De tweede groep kunnen we beschouwen als een vereenvoudigde uitgave van de eerste, waarbij het hoofdgebouw slechts langs de buitenzijde door twee zware cilindrische torens werd geflankeerd. Hieronder vallen de Sint-Lievenspoort en de Heuvelpoort.

DE GROOTSTE STAD VAN DE NEDERLANDEN

Door de beschreven gebiedsexpansie onder graaf Gwijde van Dampierre was Gent uit haar voegen gegroeid. Van circa 80 ha tot 644 ha met een omwalling van meer dan 14 km buitenwerks: *Geen enkele stad in de Nederlanden kon daarmee vergeleken worden aangezien de andere grote centra door een oppervlakte van bij de 400 ha gekenmerkt worden* (LALEMAN & RAVESCHOT [REDACTIE], 1986: 67) (ter vergelijking: Brussel: 449 ha, Brugge 430 ha en Leuven, 410 ha). De bevolking wordt geschat op 60.000 inwoners.

Opvallend blijft enerzijds de grote oppervlakte braakliggende grond binnen het nieuwe gebied en anderzijds het feit dat men niet zozeer op de stadsmuren steunt voor de verdediging van de stad, maar op de talrijke meersen in de nabijheid, die bij een eventuele belegering probleemloos via een rabottensysteem onder water kunnen worden gezet.

DE INSTALLATIE VAN DE XXVI

Wanneer echter de verhoopde Engelse (militaire) steun voor graaf Gwijde van Dampierre uitblijft, keert het tij enorm snel, zeker nadat de Fransen en de Engelsen in 1299 een vredesverdrag hebben gesloten. In juni 1300 worden graaf Gwijde en zijn aanhangers dan ook opgepakt en gevangengezet in Frankrijk, waarna een gouverneur over Vlaanderen wordt aangesteld – de Franse edelman Jacques de Châtillon. Hierdoor is de facto het graafschap verbeurdverklaard.

Midden 1301 maakt Filips IV de Schone zijn Blijde Intrede in Gent. Het gemeen wordt gepaaid met de afschaffing van de belasting op mede en bier: niet per toeval de twee meest populaire volksdranken. Eens de koning de stad verlaten heeft, juni 1301, besluit hij het door graaf Gwijde op nieuwe leest geschoeide schepencollege der XXXIX af te schaffen en te vervangen door de oude structuur.

In Gent is men echter niet tevreden met de terugkeer naar de oude toestand en toonaangevende leden van het gemeen en van het patriciaat reageren. Het eindresultaat is dat in november 1301 bij vorstelijk besluit (het Verdrag van Senlis) de XXXIX definitief worden afgeschaft en vervangen door de XXVI, die jaarlijks verkiesbaar zijn: niet enkel meer uit het patriciaat, maar ook uit wat we algemeen kunnen aanduiden als de 'burgerij'. Laat ons niet vergeten dat een groot deel van de ambachtslieden reeds een grote welstand bereikt heeft.

De XXVI worden verkozen door een kiescollege bestaande uit acht personen, waarvan er vier aangeduid zijn door de graaf en vier door de aftredende groep. Tweemaal na elkaar kan men niet verkiesbaar zijn. Deze 26 verkozenen delen zich vervolgens op in twee groepen van dertien: de schepenen en de 'peysierders'. Het zijn deze groepen die al snel de naam krijgen van respectievelijk 'die van de Keure' en 'die van Gedeele', waarbij de eerste groep de stad bestuurt (de keuren laten opvolgen) en de tweede groep eerder vrederechters zijn – bevoegd in familiezaken, waarbij ze voornamelijk het 'delen' (vandaar 'gedeele') der erfenissen naar zich toe geschoven krijgen.

De Guldensporenslag en een middeleeuwse vendetta (deel 3)

Deze uitermate gunstige regeling voor Gent is één van de redenen waarom de stad zich niet wil bemoeien met de Guldensporenslag. Als er gemobiliseerd wordt, verbieden de schepenen aan de stedelingen om mee op te trekken naar Kortrijk. Dit is helemaal niet naar de zin van de bevolking, waardoor de Fransgezinde schepenen de vlucht moeten nemen, en zich verschansen in het Gravensteen. Op 2 april wordt de vesting belegerd en in brand gestoken; de schepenen capituleren en het merendeel van hen overleeft de volkswoede niet.

Ondertussen was Jan Borluut woedend omdat de Franse vorst aanvankelijk de oude schepenbank der XXXIX weer had bekrachtigd. Hierdoor beschouwt hij de moord op Pieter de Visschere opnieuw als ongewroken; daarom slaat hij dan maar twee leden van de Sint-Baafscian dood. De zaak komt voor het schepencollege, dat echter korte tijd later vervangen wordt door de XXVI; op dat moment heeft Jan Borluut al lang de wijk genomen, wellicht opnieuw naar Doornik. Wanneer het tij in Gent opnieuw keert, start hij met het mobiliseren van troepen, en trekt met een leger van 700 man naar Kortrijk, om deel te nemen aan de Guldensporenslag. Zoals geweten behaalt men daar op 11 juli 1302 een klinkende overwinning, waarna op 15 juli Gwijde van Namen, Willem van Gulik en Pieter de Coninc hun intrede deden in Gent samen met Jan Borluut die is uitgegroeid tot een ware volksheld. Door deze zege is de Franse bezetting van Vlaanderen ook de facto opgeheven. Wanneer op 7 maart 1305 graaf Gwijde van Dampierre – nog steeds in gevangenschap – overlijdt, wordt hij opgevolgd door zijn zoon Robrecht III van Bethune.

Van het beleg van het Gravensteen maakte Jules Gondry een diorama dat te zien was op de Wereldtentoonstelling van 1913.
[MET DANK AAN JOS BILLEN]

Robrecht III van Bethune.
[SANDERUS, 1641-1644, FLANDRIA ILLUSTRATA – UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT]

Robrecht III van Bethune 1305 – 1322

Nog maar net aan de macht, is Robrecht III van Bethune op 23 juni 1305 verplicht het vernederend verdrag van Athis-sur-Orge te ondertekenen; waarbij Filips IV de Schone – in de eerste plaats financieel – wraak neemt voor de vernedering van zijn ridderleger te Kortrijk. Ook moet Robrecht Waals-Vlaanderen afstaan aan de Franse vorst. De steden werden bij deze overeenkomst niet betrokken. In Gent krijgen de ‘Fransgezinden’ toestemming terug te keren naar hun woningen.

Een middeleeuwse vendetta (deel 4 en slot)

Bij de terugkerende ‘Fransgezinden’ bevindt zich de zoon van de ooit door de Borluutclan vermoorde baljuw van Sint-Baafs. Deze zoon, ondertussen volwassen geworden, besluit zich te wreken. Hij vermoordt op zijn beurt Jan Borluut. De vete bereikt een zoveelste keer een hoogtepunt. Robrecht III van Bethune besluit persoonlijk tussenbeide te komen. Na lang onderhandelen kunnen beide partijen ervan overtuigd worden de afloop van hun vete te laten afhangen van de uitspraak van een gemengd scheidsgerecht, bestaande uit de graaf van Vlaanderen enerzijds en de schepenen van Gent anderzijds. Beide partijen verbinden er zich toe de uitspraak na te leven, wat deze ook zou zijn. Op 10 juni 1306 volgt dan de uitspraak: beide partijen worden voor de diverse wandaden en moorden veroordeeld. Enerzijds tot het betalen van forse schadevergoedingen en anderzijds tot pelgrimstochten (waarbij men er ingehuurde pelgrims mag op

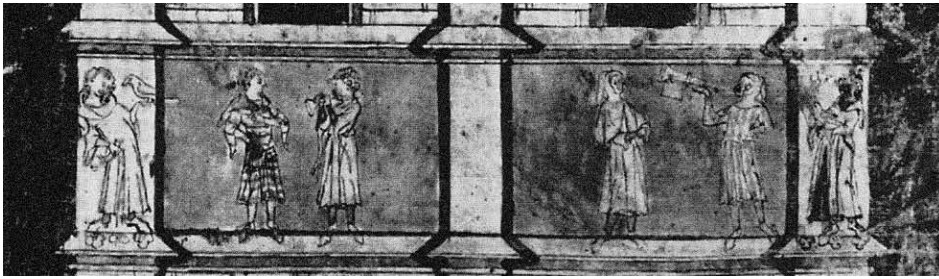
uitsturen). Hierna heerst er ‘de jure’ volledige vrede tussen beide clans. Wie deze vrede durft te verbreken krijgt bij elke inbreuk een boete van 2000 pond opgelegd en wordt eenvoudigweg beschouwd als een moordenaar. Met dit salomonsoordeel eindigt één van de meest ophefmakende vetes die Gent gekend heeft.

De tweede bouwphase van het Belfort

In 1314-1315 vermelden de Gentse stadsrekeningen uitgaven die te maken hebben met het maken van een banklok. In juni 1314 krijgen de Gentse klokgieters Jan van Ludele en Jan van Roosbeke de opdracht ‘Klokke Roeland’ te gieten. Vele auteurs nemen dit dan ook aan als startdatum voor de tweede bouwphase van het Belfort, maar De Potter (DEEL 1: 488) merkt terecht op: *doch hieruit is geenszins op te maken dat toen de bouwwerken reeds zóo verre gevorderd waren dat eene klok in kon gehangen worden.*

De eerste schriftelijke vermelding dat men opnieuw aan het bouwen is aan het Belfort dateert uit 1321-1322. De naam van het gebouw komt duidelijk voor in de tekst, zowel gespeld als ‘tbeelfroet’, ‘beelfrot’ als ‘belfroit’ en ook de namen van twee meesters worden genoteerd: meester-metselaar Jan van Haelst en meester-timmerman Jan Brouckard. Deze bouwphase onderscheidt zich duidelijk van de vorige door het aanwenden van langgerekte en geprofileerde spitsboogramen. In 1324 kon de banklok opgehangen worden.

We kennen van ‘een’ Belfort een bewaard gebleven ‘dbeweerp’ (ontwerp) [STAM GENT], dat uiteindelijk niet werd gerealiseerd maar wel bestemd was voor ons Belfort, daar de reeds gerealiseerde bouwlagen erop afgebeeld staan (CFR. DE SMIDT, 1975). Uit dit ontwerp blijkt dat men langs de buitenzijde een strook voorzien had voor figuratieve beschildering. Uit deze en andere bronnen mogen we zowat zeker besluiten dat het bepleisteren en beschilderen van buitengevels op dat moment in zwang was.

Detail uit het
'dbeweerp' van
het Belfort.
[DE SMIDT, 1975: 15]

HUIZEN VOOR DE XXVI

Nu weten we dat dit Belfort in verbinding stond met het eerste 'scepenhuus' van de Keure. Een eerste vermelding hiervan kennen we in 1314-1315 (specifiek betreffende het leveren van turf voor de verwarming). Wellicht was dit het huis dat later gekend is als de Groote Croone, een gebouw afgebroken in 1834. Architect August Van Lokeren heeft er toen enkele schetsen van gemaakt en zo weten we dat het geheel bestond uit een kelder, een gelijkvloers en een zolder. Het gelijkvloers bestond uit een grote kamer en een langwerpige zijkamer; de eerste ruimte wellicht de vergaderzaal voor de schepenen en de tweede de werkkamer voor de klerken. In de kelder en op de zolder bevonden zich, krachtens een tekst uit 1321-1322, ijzeren kettingen en geschut.

Aangehaalde tekst vermeldt de levering van turf aan het 'paysiereshuus', zetel van die van Gedeele. Dit bevond zich wellicht nabij of in de hof van de oude 'lakenhalle'.

De exacte locatie is moeilijk aan te duiden, daar zowel de aanleg van het Sint-Baafspein als de bouw van de Schouwburg het terrein grondig gewijzigd hebben.

In 1321-1322 verkopen de schepenen van de Keure hun huis om een nieuw pand te betrekken aan de Hoogpoort. Daartoe hadden ze drie huizen aangekocht die ze gedeeltelijk zullen afbreken en herbouwen tot hun nieuw schepenhuis. In de kelder – gelegen op de hoek Botermarkt-Hoogpoort – bevindt zich nog een restant van dit tweede schepenhuis van de Keure.

Vervolgens werd in 1344-1345 het oorspronkelijke 'paysiereshuus' afgebroken.

De schepenen hadden kort tevoren enkele huizen aangekocht op de Botermarkt en deze omgevormd tot het schepenhuis van Gedeele (na even een huis gehuurd te hebben op de hoek van de Lange Munt met de Hoogpoort). De panden zijn terug te zien op het *Panoramisch gezicht op Gent* van 1534. Van het middelste huis is de tegelvloer teruggevonden. Deze bestond uit afwisselend gele, zwarte en gehistoriseerde vierkante tegeltjes. Al bij al kunnen we zeggen dat, hoewel Gent één van de belangrijkste steden van Europa was, de schepenen weinig deden aan uiterlijk vertoon. Hun huizen verschilden qua geveluitzicht in niets van de heersende woonhuisarchitectuur. Het representatieve karakter zou zodoende pas een 16de-eeuws fenomeen worden.

Gent wordt Fransgezind

Zoals gesteld heeft ondertussen ook het 'gemeen' sinds 1301 een zegje in beide colleges gekregen. Van een 'volksfront' dat dit 'gemeen' in oorsprong was, is echter nog maar weinig overgebleven. In de praktijk wordt de stad bestuurd door een 'coalitie' van de aloude patriciërs en de top der ambachtsgilden. Deze top wordt gevormd door de meesters van de wevers, de volders en de zogenaamde kleine neringen. Vermelden we ook dat er binnen deze ambachten / neringen nog een enorm maatschappelijk onderscheid gegroeid is tussen de top en het gewone werkvolk. De meesters zullen zich als nieuwe patriciërs gedragen; kenmerkend hiervoor is dat ze hun meestersfuncties quasi erfelijk maken.

Tussen al deze groepen woedt er een strijd die naargelang de situatie andere coalities oplevert. Zo gaan in 1311 de wevers en de volders gezamenlijk de straat op tegen de gegoede klasse. De opstand wordt neergeslagen door Robrecht van Bethune, waarna tegelijk de collatie – het volksorgaan bij uitstek – afgeschaft wordt.

Wanneer Robrecht vervolgens opnieuw ten strijde trekt tegen Frankrijk, besluit het schepencollege hem niet meer te steunen. In 1319 weigeren ze dienst als hij optrekt om Frans-Vlaanderen te heroveren. Als reactie ontslaat de graaf in 1320 de helft van het Gentse schepenbestuur, waarbij hij in de eerste plaats de wevers viseert, die hij het meest aansprakelijk acht. Hierna vormen de volders en de vertegenwoordigers van de kleine neringen met het patriciaat een kartel dat de wevers tot 1338 uit het stadsbestuur zal houden. Nog in 1320 wordt de Vrede van Parijs gesloten tussen Robrecht van Bethune en Filips V, de opvolger van Filips IV de Schone. Hierbij schort de Franse vorst zijn aanspraken op het Vlaamse graafschap op; wel wordt Vlaanderen een zware boete opgelegd en wordt Frans-Vlaanderen definitief afgestaan. Op 17 september 1322 overlijdt Robrecht III van Bethune en het graafschap Vlaanderen komt in handen van zijn kleinzoon, Lodewijk van Nevers.

Lodewijk van Nevers.
[SANDERUS, 1641-1644,
FLANDRIA ILLUSTRATA –
UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK
GENT]

Lodewijk van Nevers 1322 – 1346

In tegenstelling tot zijn grootvader, besluit Lodewijk van Nevers een resoluut Fransgezinde koers te voeren: hij kan hierbij rekenen op het Gentse stadsbestuur. Hij stelt boven de schepenen een college aan van vijf 'hoofdmannen', die het sociale en politieke evenwicht binnen het Gentse moeten controleren. Vervolgens komt hij voor de dag met een nieuwe bede, om de door de Vrede van Parijs opgelegde boete te kunnen betalen.

In het kustgebied breekt in 1323 de zogenaamde 'Kustopstand' uit, onder leiding van Nicolaas Zannekin. Al snel breidt deze opstand zich uit en worden de boeren actief gesteund door de wevers van Brugge en Ieper. Ze proberen in 1325 het graafgezinde Gent in te sluiten.

Willem Wenemaer

Onder leiding van Willem Wenemaer, behorend tot de koopmansgilde, rukt de stadsmilitie uit naar Deinze met de bedoeling de doortocht van de opstandelingen aan de Leie te beletten. Tijdens de slag aan de Rekelingebrug sneuvelt Wenemaer. Hiernaar verwijst de Rekelingestraat, het kleine straatje tussen Sint-Veerleplein en Hoofdbrug.

Op het Sint-Veerleplein treffen we nog de (latere) toegangspoort aan van het godshuis dat Wenemaer in 1323 had opgericht en waarvoor hij het huis Het Paradijs had aangekocht. In dit godshuis wordt hij in de kapel begraven en zijn vrouw, Margaretha Sbrunen,

zal dit verder besturen. Beider grafplaten bevinden zich in het STAM – die van Willem toont hem met in zijn linkerhand beschermend zijn schild en in zijn rechter zijn zwaard. Op een miniatuur uit de 15de eeuw (Gent) wordt ons (wellicht) een blik gegund in de kapel van dit godshuis. Opvallend is de kleurrijke beschildering en de vloer, bestaande uit driehoekige tegeltjes, afwisselend zwart en wit. Eind 16de eeuw wordt het pand ingrijpend herbouwd en daarvan is enkel de aangehaalde toegangspoort bewaard gebleven. De andere delen van het pand werden in 1867 afgebroken.

De kerk van de paters Karmelieten

Niet afgebroken is de kerk van de paters Karmelieten in de Lange Steenstraat. Nadat de paters in 1287 de refuge van de abdij van Cambron hadden aangekocht (vermoedelijk het zogenaamde Oud Huis) verwierven ze, volgens Sanderus, in 1289 aanpalende stukken grond. In februari 1290 bevestigden de burggraaf van Gent, Gerard van Zottegem, en zijn vrouw *de schenking van een terrein waarop de paters karmelieten een kerk aan het bouwen en een begraafplaats aan het aanleggen waren. Zij bevestigden tevens dat de karmelieten mochten bouwen zoals de andere kloostergemeenschappen dat deden* (BAUTERS ET AL, 1992 NR. 4: 14).

Op 11 september 1329 wijdde Daniel Archanchij, optredend in naam van de bisschop van Doornik, de kerk en altaren *In het licht van deze gegevens kan de bouw van een eenbeukige zaalkerk dus vrij precies tussen ten laatste 1290 en 1329 gesitueerd worden* (IBIDEM).

Opgravingen wezen uit dat de oudste kerk een *rechthoekig bakstenen gebouw [was] (36 m bij 10,50 m, binnenwerks gemeten), bestaande uit zeven traveeën gelegen aan de Lange Steenstraat.*

De bakstenen van ca. 35/27 x 12/13 x 5/6 cm zijn gemetseld met grijsgroene kalkmortel. Het metselverband, dat grotendeels bestaat uit een afwisseling van lagen strekken en koppen is vrij onregelmatig. Her en der werd ook wat Doornikse kalksteen in het metselwerk verwerkt. Bij de opgravingen in het koor in 1985 werd de fundering van de oorspronkelijke oostgevel teruggevonden (IBIDEM: 8).

De huidige vorm van de spitsboogramen gaat echter niet terug tot deze oudste bouwphase. Ze waren ongeveer één meter lager dan de huidige dorpel. De toegang lag centraal in de gevel aan de Vrouwebroersstraat: *De deurvleugels van de poorttoegang konden met een houten balk of sluitboom worden afgesloten. De sluitboom kon men zuidwaarts in de muur schuiven om de poort te openen. Door de ontmantelingswerken in het kader van het restauratieproject kwam de balkgleuf (15 bij 13 cm) aan het licht. Dit gebouwonderdeel is bijzonder verfijnd afgewerkt* (IBIDEM: 9).

Grafplaten van het echtpaar Wenemaer / Sbrunen.

[STAM GENT - 00352]

De kerk van de Karmelieten.

[COLLECTIE ARCHIEF GENT.
COPYRIGHT UNDETERMINED
(MA_SCMS_PBK_1429)]

Imposant was (en is) de dakconstructie, gevormd door een eikenhouten sporenkap, waarvan de sporen om de halve meter waren geplaatst. Dit vergt een enorme hoeveelheid hout, waarvan het dendrochronologisch onderzoek uitwees dat het (wellicht) gekapt was in Noord-Duitsland; de jaarringen ervan geven als uiterste kapdatum 1328 aan: *een tijdstip dat aansluit bij de wijdingsdatum van de kerk als men er zich rekenschap van geeft dat men, in tegenstelling tot sommige hedendaagse gebruiken, toendertijd het hout geen lange droogperiode gaf* (BAUTERS ET AL, 1995: 145).

Uitbouw van de Bijlokeabdij

Tussen 1325 en 1330 voltooiden men de refter van de Bijlokeabdij. Nadat men in de eeuw ervoor prioriteit gegeven had aan de uitbouw van de ziekenzaal en bijhorende kapel, besloot men begin 14de eeuw de houten abdijgebouwen aan te pakken en te verstenen. Ze volgen het klassieke plan: vier vleugels rond een centrale, vierkante kloostertuin met rondom een kloostergang. Ditmaal gebruikte men, in tegenstelling tot voorheen geen Doornikse steen, maar baksteen als bouw materiaal. Vooral de tuitgevel van de westkant spreekt tot de verbeelding door het gebruik van overvloedig maaswerk: echte en blinde spitsboogvensters, rozetten, vierpasbogen en helemaal boven een driepasboog met scherpe hoek. Bovendien merken we het gebruik van de oculus als vensteropening. In de burgerlijke architectuur werden deze oculi nog niet in situ aangetroffen, maar ze bestonden, daar we de vermelding ervan – meestal aangeduid als een 'O' – in 14de-eeuwse archiefteksten aantreffen.

HET GEBRUIK VAN VENSTERGLAS

Deze oculi der Bijlokeabdij zijn voorzien van stenen maaswerk in de vorm van een vierlob. Deze kleinere compartimenten werden van in het begin met vensterglas ingevuld: *In zoverre dit op basis van de huidige kennis kan worden opgemaakt, was onbeschilderd vensterglas ook in*

De westelijke tuitgevel van de refter.

[COLLECTIE ARCHIEF GENT.
COPYRIGHT UNDETERMINED
(MA_SCMS_PBK_0434)]

de middeleeuwen goed bekend, maar bleef het zoals in vroegere tijden, een luxeproduct dat enkel bij de meest gegoeden voorkwam en zelfs daar niet overal werd toegepast.

Vensterglas werd toen in het Gentse ingevoerd. Er zijn geen aanwijzingen voor een lokale of zelfs regionale produktie. Het feit dat het broze materiaal soms over verre afstanden diende vervoerd, verhoogde uiteraard de kostbaarheid van het produkt (VAN DOORNE [REDACTIE], 1993: 31). Eens ingevoerd kwam het in handen van glaswerkers. Voor wat betreft de 14de eeuw zijn onder meer in de stedelijke archieven de namen van Symoen de Glaeswerkere en Michiel de Glasenwerkere overgeleverd.

Wellicht behoorde de toepassing van glasronden ('fonds de bouteille' of 'cabochons') tot de oudste vorm van glasramen: *Dergelijke glasstukken waren makkelijker te vervaardigen dan het volledig vlakke glas en konden bijna zonder verdere bewerking in een raam gemonteerd worden. [...] Deze vorm van vensterglas is in Gent het meest bekend door de restauratie van het Gravensteen. De ronde glasschijven zijn hier gemonteerd in houten ramen en worden door loodstrippen en met glasroeden samengehouden* (IBIDEM). Deze glasronden zijn vrij dik, ondoorzichtig en hebben een oneffen oppervlak. Vooral scherven van groen gekleurd vensterglas worden bij opgravingen aangetroffen, maar in 1903 vond men een glasronde (6,7 cm diameter en 0,35 cm dik – STAM GENT) in een

Bijloke Abdij: Het
Laatste Avondmaal.
[FOTO AMAURY HENDERICK]

gewelfopvulling van het Braemsteen (Onderstraat) met een beschildering die een fabelwezen voorstelt. Verder wordt verondersteld dat er soms ook schijven glaswerk werden gebruikt, gevat in hout, lood of pleister.

BLOEI VAN DE (MUUR)SCHILDERKUNST

In de aangehaalde refter van de Bijloke zijn muurschilderingen aangetroffen, die gedateerd werden na de voltooiing van de refter; dit ten laatste in 1330. Zo treffen we twee monumentale heiligenfiguren aan: Sint-Jan de Doper en de H. Christoffel. In een vierlob werd de Zegening van Maria geschilderd. Er is ook de afbeelding van het Laatste Avondmaal. Verder kennen we de gedeeltelijk bewaard gebleven muurschilderingen van de Leonarduskapel (ook gekend als de Wolweverskapel) in de Kortedagsteeg. De muurschilderingen die aangetroffen werden in het voormalige pand van de Dominicanen te Onderbergen dateren uit de tweede helft van de 14de eeuw. Ze werden in 1915 ontdekt, in 1927 door een Italiaanse specialist van de muur gehaald, en via een Amerikaanse antiquair verkocht aan verzamelaars. Slechts twee fragmenten werden nadien gerecupereerd door het Museum voor Schone Kunsten. We kennen tal van detailfoto's van dit ooit monumentaal ensemble. Afgebroken is het godshuis van Sint-Jan en Sint-Pauwel (ook gekend als de Leugemeete) dat gelegen was in de Brugse Poortstraat. De muurschilderingen zijn gekend door de calques [STAM GENT] die ervan gemaakt zijn door Felix De Vigne, na de ontdekking in 1846. Naast tal van religieuze scènes, treffen we er een voorstelling aan van de Gentse neringen in militaire optocht. Technisch gezien zijn deze muurschilderingen uitgevoerd in zowel de al fresco- als in de al secco-techniek. Al fresco – waarbij pigmenten worden aangebracht op een nog natte bepleistering – werd vooral gebruikt voor de achtergronden.

Godshuis Sint-Jan en
Sint-Pauwel: Militaire
optocht.
[STAM GENT - 09555.3-6]

Al secco, daarentegen – waarbij de kleurstoffen aangebracht worden op de reeds gedroogde bepleistering – werd in hoofdzaak toegepast voor het schilderen van figuren. Als aanbrengingsprocedé opteerde men voor de temperaschildering, waarbij de kleurstof gemengd wordt met een waterig bindmiddel (eierdooier, eiwit, gom, kaasstof [caseïne: het eiwit uit melk] ofwel met lijm.

Er werd niet alleen op de muren geschilderd: in de 14de eeuw doet ook de paneelschilderkunst haar intrede binnen het Gentse. Archiefonderzoek heeft een zestigtal namen van Gentse kunstenaars uit de 14de eeuw kunnen achterhalen, waarvan sommigen een grote faam bezaten. Dit blijkt doordat ze ook elders gevraagd werden. Zo was in 1328 een zekere Jean de Gand werkzaam in Parijs. Paneelschilderkunst moet zeker tot hun

domein behoord hebben. We mogen aannemen dat ze qua stijl werkten volgens de algemeen geldende principes van dat moment, waarbij overvloedig gebruik gemaakt werd van goud. Voorbeelden van de productie van deze Gentse 14de-eeuwse schilders zijn echter onbekend.

We weten wel dat de makers van deze schilderkunst zich in de 14de eeuw hebben verenigd, samen met de beeldhouwers, de glasschilders en de goudslagers en dit vóór het schepenjaar 1355-1356. Aan de basis van zulke kunstenaarsverenigingen lagen de Italiaanse der 13de eeuw. In de 14de eeuw waaiden deze naar hier over, en tussen 1337 en 1380 ontstond zowel te Antwerpen, Brugge, Leuven als Gent zo'n beroepsvereniging. Tot patroon kozen de leden de H. Lucas. Reden hiervoor was een populaire zesde-eeuwse legende die stelde dat Lucas ooit een portret van de Maagd Maria had geschilderd toen zij nog leefde. Deze kunstenaarsverenigingen versnelden de overdracht van de schilderkunst van religieuze naar lekenhanden.

Tegelijk werd er kunst geïmporteerd. Zo kennen we een kruisbeeld (SINT-AMANDSBERG: GROOT BEGIJNHOF) dat wordt toegeschreven aan een Keuls atelier en dat bekend is

geworden doordat in 1631 Joseph Geldolph van Rijckel, abt van de Leuvense Sint-Geertruiabdij, het een rol liet spelen in de legende van begijn Matteken. Christus zou in 1470 Matteken vanop dit kruisbeeld hebben toegesproken. Het kruisbeeld dateert uit 1330-1340 (de polychromie is later aangebracht): *Het lichaam van Christus valt op door een anatomie waarvan de details overdreven werden om te doen geloven in de effecten van de marteling aan het kruis. Hierdoor is de Christusfiguur een treffende illustratie van de nieuwe vorm van mysticisme van de 14de eeuw. Dit mysticisme deed in het Rijnland Christusfiguren en piëta's ontstaan die getuigen van een ontstellende pathos* (GENT, DUIZEND JAAR KUNST EN CULTUUR [DEEL 1], 1975: 454).

Jacob van Artevelde

Ondertussen is het opnieuw beginnen rommelen tussen Frankrijk en Engeland. In 1336 grijpt koning Edward III van Engeland naar het aloude economisch wapen: hij schort de toevoer van wol naar Vlaanderen op. Op 7 oktober van het jaar daarop eist hij de kroon van Frankrijk op. Dit is het beginpunt van de Honderdjarige Oorlog tussen beide vorstendommen. Lodewijk van Nevers kiest de kant van Frankrijk. Naar aanleiding hiervan gaat er op 28 december 1337 een grote volksvergadering door op het grondgebied bij de Bijloke. Eén man liet zich hierbij opmerken: Jacob van Artevelde, afkomstig uit een gegoede familie van grondeigenaars en makelaars.

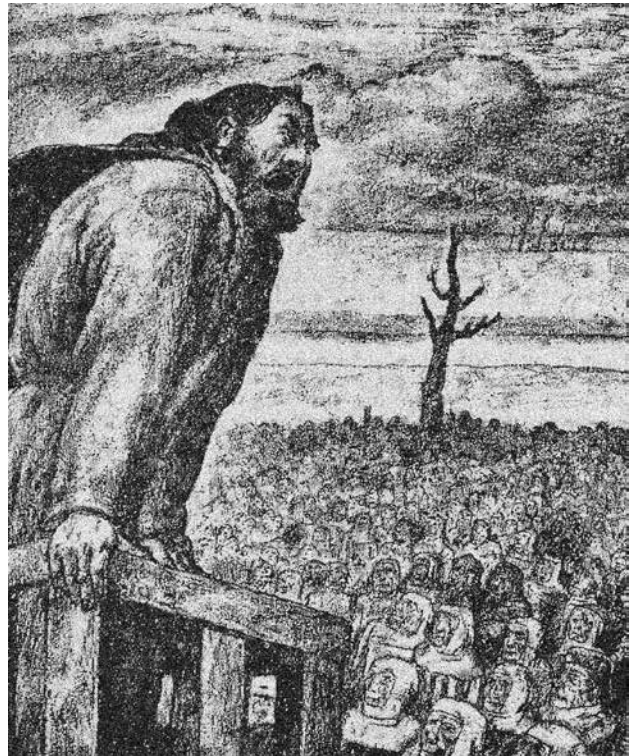

Mattekenskruis.
[SINT-AMANDSBERG:
GROOT BEGIJNHOF]

VLAANDEREN POLITIEK NEUTRAAL

Van Artevelde stelt op 3 januari 1338 het systeem van de 'hoofdmannen' opnieuw in. Ze worden gekozen uit de parochies van Sint-Jacob, Sint-Jan, Sint-Niklaas, Sint-Michiel en de parochie van Onze-Lieve-Vrouw Sint-Pieters, die er nu ook bij betrokken wordt. Hijzelf wordt aangesteld als hoofdman van de parochie van Sint-Jan en is daarmee tegelijkertijd de opperhoofdman. Binnen het schepencollege herstelt hij onmiddellijk de deelname van de wevers aan het bestuur. Wanneer de aanwezige graaf Lodewijk van Nevers hierop protesteert, doodt Jacob van Artevelde ter plekke de raadsman van de graaf. Waarna de graaf naar het Gravensteen vlucht, dat belegerd wordt. De graaf kan zijn toevluchtsoord pas verlaten na de nodige toegevingen.

Vervolgens zoekt de opperhoofdman toenadering tot de Vlaamse steden, in het bijzonder Ieper en Brugge, om een politiek en militair verbond te sluiten. Tegelijk onderhandelt hij met Engeland en Frankrijk en bekomt de neutraliteit van Vlaanderen in de aanzwellende oorlog tussen beide landen; zodoende wordt vanaf midden 1338 weer Engelse wol naar Vlaanderen verscheept. In eenzelfde pennentrek bekomt hij van Filips VI van Frankrijk dat de voor Vlaanderen vernederende bepalingen van de Vrede van Athis-sur-Orge (1305) geschrapt worden. Van de teruggave van Frans-Vlaanderen wil Filips echter niets weten. Op 3 december 1339 wordt er een militaire en economische unie tussen Vlaanderen en Brabant / Henegouwen gesloten, waarbij de handel tussen deze gewesten tolvrij werd verklaard, waarbij ze elkaar militaire bijstand beloofden bij aanvallen van buitenaf. Graaf Lodewijk van Nevers staat erbij en kijkt ernaar: *Als optreden van een gewone burger in wat in die tijd traditioneel voor een exclusieve vorstenaangelegenheid doorging was dit zo buitengewoon dat er in heel Europa verbazing over was* (DECAVELE ET AL, 1995: 9). De graaf vluchtte dan maar naar Parijs. Jacob van Artevelde stelde Simon de Mirabelle, die resideerde in het Hof ter Walle, aan als regent.

Jacob van Artevelde, door Frits Van den Berghe. [AMSA-B-15G]

Derde bouwfase van het Belfort

In 1339 wordt de derde bouwfase van het Belfort afgerond. Zoals vermeld was de bouw stilgelegd in 1325. Tien jaar later, 1333-1334, heeft men opnieuw de handen uit de mouwen gestoken. Men start met de voorbereiding van de bekroning van de klokkentoren, ditmaal onder leiding van Jan van Akerne. Men laat modellen in hout vervaardigen *naar welke de steenen moesten gekapt worden. Dewijl voor de vroeger gelegde steenen geene moelen gebezigd waren, mag men aannemen dat er nu quaestie was van de lijst of kornis, welke niet min dan drie voet aan elke zijde buiten het onderwerk uitspringt* (DE POTTER [DEEL 1]: 492). Kortom, de kroonlijst werd op dat ogenblik verwezenlijkt. Vervolgens werden de waterspuwers geplaatst *ende manne, dierre staen ende staen sullen*. Eén van die 'manne' heeft de tand des tijds doorstaan. Hij is 2m20 groot en draagt ridderkledij en -wapens. Lyrisch schrijft De Potter (DEEL 1: 493) over deze figuur: *Zijn gelaat is kalm, ernstig; weinig of geene lijnen, indrukwekkend grootsch: 't is den man aan te zien dat*

hij niet gewoon is, voor wien ook, één voet uit den weg te treden. Hij staat pal, volkomen bewust van de kloekte zijnen vuist en van de verhevenheid der beginselen, welke hij tot zending heeft te verdedigen. In een voetnota (PAGINA 494) vermeldt hij echter ook: *Op het voetstuk van dit beeld staan de letters I.C. en 't jaartal 1776. Een enkele oogslag op den man is genoeg om te overtuigen dat zijn ouderdom te lekken is met eeuwen.* Deze stenen man werd samen met zijn drie andere kompanen in 1339 op de kroonlijst van het Belfort geplaatst. Hun functie was zuiver symbolisch daar de torenwachters van vlees en bloed nog steeds toezicht hielden op de stad (in de eerste plaats voor het opsporen van brand), vanuit de toren van de Sint-Niklaaskerk.

Naar een actief bondgenootschap met Engeland

Ondertussen begint Jacob van Artevelde de Franse vorst te wantrouwen. Hij sluit op 3 december 1339 een actief bondgenootschap met Engeland, waarna Edward III afzakt naar Gent, en er op de Vrijdagmarkt op 26 januari 1340, uitgeroepen wordt tot koning van Frankrijk. Met Edward is ook zijn echtgenote Filippa meegekomen. In maart 1340 bevalt ze in de Sint-Baafsabdij van een zoon, die de geschiedenis is ingegaan als Jan van Gent ofte John of

Gaunt. Wanneer Artevelde's vrouw enkele maanden later bevalt van een zoon wordt deze door de Engelse vorstin in de Sint-Janskerk ten doop gehouden: hij krijgt de doopnaam Filips, naar zijn meter.

Jacob van Artevelde heeft zich gesetteld tussen de groten der aarde. Hij wordt tot 'ruwaard' van Vlaanderen uitgeroepen, waaronder we verstaan dat hij de wettige regent is bij afwezigheid van de landsheer, Edward III. Het wordt duidelijk dat de drie grote Vlaamse steden het graafschap onder elkaar in kwartieren zouden verdelen, met het Italiaanse stadsstaatmodel als voorbeeld.

DE NEERGANG VAN JACOB VAN ARTEVELDE

Wanneer Vlaanderen er echter niet in slaagt Doornik te veroveren – met de bedoeling aldus Frans-Vlaanderen opnieuw in bezit te krijgen – trekt Edward III langzaam maar zeker zijn handen af van Vlaanderen. Ook de toegezegde subsidies komen er moeilijk door. Ondertussen beginnen de kleinere steden te morren onder de dictatuur van de grote drie: Gent, Brugge en leper.

In Gent bereikt het aloude conflict tussen wevers en volders opnieuw een hoogtepunt. Om hun eis tot loonsverhoging kracht bij te zetten troepen de gewapende wevers onder leiding van hun deken Gerard Denijs op 2 mei 1345 samen op de Vrijdagmarkt. Ze worden er onthaald door de volders onder leiding van hun deken Jan De Bale. De volders delven het onderspit. Men spreekt sindsdien over 'Quaden Maandag' ('Kwade Maandag').

Waar nu het Groot Kanon staat ligt de Leie vol lijken, waaronder dat van Jan van Bale. Op dat moment is Gerard Denijs de grote figuur in Gent.

Wellicht wil hij de heerschappij volledig voor zich hebben, want op 17 juli 1345 vermoordt hij (vermoedelijk) Jacob van Artevelde in/aan diens huis aan de Kalandeberg. Hierna nemen de wevers de macht in handen.

Op 26 augustus 1346 overlijdt graaf Lodewijk van Nevers. Hij wordt opgevolgd door zijn zoon Lodewijk van Male.

De Stenen Man van Gent.

[COLLECTIE ARCHIEF GENT.
COPYRIGHT UNDETERMINED
(MA_SCMS_PBK_0304)]

Lodewijk van Male 1346 – 1384

Nog in 1346 doet de zestienjarige Lodewijk Van Male zijn Blijde Intrede in Gent: hij wordt hierbij prompt gegijzeld. De Vlaamse steden denken hem zo deel te laten worden van hun machtspolitiek, en dwingen hem zich te verloven met de dochter van de Engelse vorst Edward III.

Op 28 maart 1347 kan hij ontsnappen, hij wijkt uit naar Brabant, waar hij huwt met Margaretha, de dochter van de hertog van Brabant.

‘Goede Disendach’

Begin 1349 komt hij terug naar Gent met een troepenmacht. Op 13 januari van dat jaar vindt er een slachtpartij plaats op de Vrijdagmarkt, waarbij vooral de wevers gevisieerd werden. Lodewijk van Male wordt duchtig gesteund door de volders, die de vernedering van 2 mei 1345, ‘Kwade Maandag’, nog niet vergeten zijn. Volgens de kroniekschrijvers sloeg men de wevers dood waar men ze vond. Deze dag is de geschiedenis ingegaan als ‘Goede Disendach’ (‘Goede Dinsdag’). Na deze gebeurtenissen worden de wevers opnieuw verwijderd uit het stedelijk beleid – een ballingschap die zal duren tot juli 1359. Ze worden niet alleen van bestuur uitgesloten, ze krijgen ook een zware boete. Tal van discriminerende maatregelen worden tegen hen uitgevaardigd; zo mogen ze zich niet met meer dan drie tezamen op straat vertonen. Eén van de gevolgen is dat tal van wevers de stad verlaten.

Lodewijk van Maele.
[SANDERUS, 1641-1644,
FLANDRIA ILLUSTRATA –
UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK
GENT]

De pest woedt over Europa

Veilig is men echter nergens; in 1347 is een grote pestepidemie losgebarsten, die zal duren tot 1351 en 1/4 tot 1/3 van de Europese bevolking zal wegmaaien. De eigenlijke oorzaak van de ‘zwarte dood’ kent men niet en maatregelen kunnen dan ook niet worden genomen. In de praktijk betreft het een infectieziekte waarbij de bacterie door vlooiën – die zich nestelen in de vacht van ratten – wordt verspreid. Wanneer dan de ratten aan de pest zijn gestorven springt de vlo over naar de mens om daar zijn vernietigend werk te doen.

Eén van de gevolgen is de opkomst van de boeteprocessies der flagellanten. Gewone mannen en vrouwen trekken gedurende 33 dagen – een referentie naar de leeftijd van Christus – van plaats naar plaats, waarbij ze zichzelf tot bloedens toe geselden. Door deze boetedoening hopen ze de pest weg te nemen. Deze boetepelgrims hebben ook Gent aangedaan. Omstreeks 1351 verdwijnt de pest even ‘mysterieus’ als ze gekomen was.

Het pre-Eyckiaans realisme

Deze jarenlang durende en continue confrontatie met de dood zorgde ervoor dat binnen de miniatuurschilderkunst vanaf omstreeks 1350 het ‘realisme’ doordringt. Het is het begin van wat men aanduidt als het ‘pre-Eyckiaans realisme’, dat zal duren tot ongeveer 1420. Deze pestgolf was echter niet de enige externe oorzaak waardoor de kunst realistischer werd. De tweede helft van de 14de eeuw is ook de tijd van de Honderdjarige Oorlog tussen Frankrijk en Engeland, die voor een groot deel op Vlaamse grond werd uitgevochten. Het is de tijd van interne opstanden. Het is de tijd van een structurele crisis binnen de Kerk, die zal leiden tot de opkomst van de Moderne Devotie: een veel individualistischer benadering van het geloof. Maar het is ook de tijd waarin het eind 13de eeuw uitgevonden mechanische uurwerk zijn vruchten begint af te werpen. Voor de eerste maal in de geschiedenis had de mens controle over de tijd en al snel werd arbeid en tijd aan elkaar gekoppeld. Voor de eerste maal duikt het begrip ‘time is money’ op binnen de economie.

Kortom, de tweede helft van de 14de eeuw was dé tijd dat de burger zakelijker werd. Aangezien hij een grote rol speelde in het bestellen van manuscripten, is het dan ook logisch dat hij daarin zijn eigen leefwereld weerspiegeld wilde zien. Vermoedelijk werden die manuscripten in de eerste plaats door de echtgenotes, buiten de kloosters en abdijen vervaardigd, wat niet wegneemt dat religieuzen actief bleven. Dat deze

realistisch-nuchtere tendens zich in de eerste plaats binnen de miniaturschilderkunst manifesteert is evenzeer logisch. Vooreerst had de miniaturist door de kleine afmetingen van zijn voorstelling al automatisch meer aandacht voor het detail, wat de basis is van realisme. Ten tweede kreeg de miniaturist door het vensterkarakter van zijn afbeelding een andere kijk op de werkelijkheid. Hierdoor ontwikkelde zich een nieuw ruimtegevoel, dat de Vlaamse Primitieven later verder zullen uitwerken.

Een eerste getuige van deze omwenteling binnen de miniaturschilderkunst is een in 1366 afgewerkte missaal (DEN HAAG: MUSEUM MEERMANN HUIS VAN HET BOEK) die begonnen was in een Maaslands atelier, maar voltooid door de in Gent wonende priester Laurentius van Antwerpen. Voor de eerste maal wordt hier de zuiver lineaire voorstelling van de figuren verlaten voor een streven naar volumeweergave, en doet ruimtesuggestie zijn intrede.

Missaal afgewerkt
in 1366.
[GENT, DUIZEND JAAR KUNST EN
CULTUUR (DEEL 2), 1975: AFB. 80]

Nog een middeleeuwse vendetta (deel 1)

In 1353 geeft graaf Lodewijk van Male aan de schepenen van Gedeele – in hun functie van ‘paysierders’ – de opdracht de families Rijn en Alijn met elkaar te verzoenen. Hierbij is het belangrijker te weten dat de eerste, Rijn, bij de wevers aanleunt, en de tweede, Alijn, bij de volders. Wat de oorzaak van de ‘wanconst, rancuer, nyt ende onminne’ is tussen beide families is niet zo duidelijk; we weten enkel dat de gebroeders Rijn (Simon en Goessin) in 1352 de gebroeders Alijn (Hendrik en Zeger) zwaar hadden beledigd. Nadere details ontbreken echter.

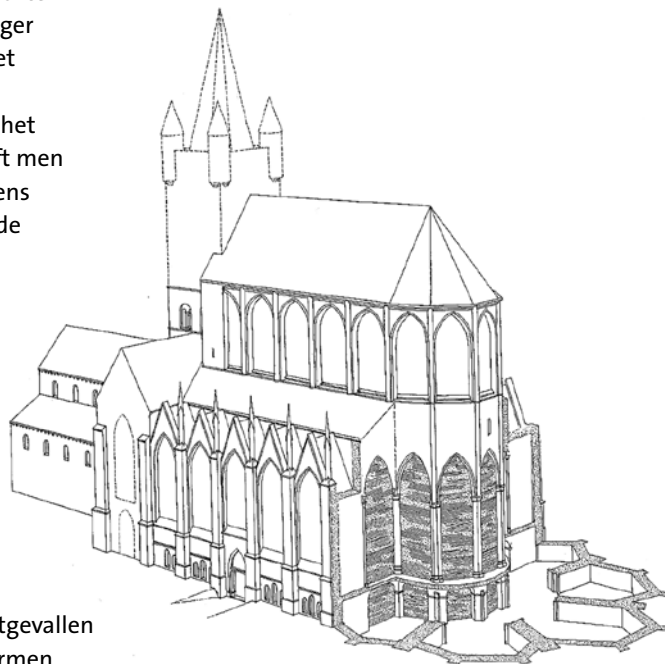
Van belang is dat Hendrik Alijn schepenen van de stad is. De graaf van Vlaanderen roept zodoende de schepenen in 1353 tezamen om de zaak te onderzoeken. Ze laten beide partijen bij zich komen, zweren een spons over het verleden te vegen en de vrede niet meer te verstoren, op straffe van een forse boete, te betalen aan de tegenpartij. Beide families zweren de dure eden.

Begin 1354 trekken de gebroeders Alijn naar de Sint-Janskerk om er de mis bij te wonen. In de kerk wordt Hendrik Alijn vermoord door de gebroeders Rijn; zijn broeder Zeger, die had kunnen vluchten, wordt op het kerkhof dodelijk verwond.

De moordenaars nemen de benen. Ze hebben zeker voldoende redenen: naast het breken van de vrede hebben ze majesteitsschennis gepleegd (Hendrik Alijn is een schepenen van de stad en zodoende een vertegenwoordiger van de vorst) en heiligschennis (beide moorden zijn gebeurd op gewijde grond). De zaak komt opnieuw voor de schepenenbank en – daar de gebroeders Rijn logischerwijze niet opdagen – worden ze bij verstek veroordeeld en buiten de wet gesteld. Er wordt bevel gegeven hun woningen te slopen, met verbod ze opnieuw op te bouwen door henzelf of hun nakomelingen. Pieter Alijn, broeder van de twee slachtoffers en gehuwd met de zus van de gebroeders Rijn, belooft op 26 mei 1354 geen wraak te nemen.

Afsluiting van de eerste gotische bouwphase der Sint-Janskerk

Het is opvallend dat de stadsrekeningen van 1353-1354 vermelden dat de bisschop van Doornik in dat schepenzaar (het koor van) de Sint-Janskerk inwijdt. Standaard wordt dit in verband gebracht met het afsluiten van de eerste gotische bouwphase van de kerk, die gestart was omstreeks 1275, dus een goede driekwart eeuw vroeger. Volgens mij heeft deze wijding echter alles te maken met de moord op Hendrik en Zeger Alijn, vermits het heiligdom en de grond van het kerkhof hierdoor nu eenmaal ontheilgd was. Tien jaar ervoor, in 1343, zijn we ingelicht over het blussen van een brand in de kerk. Wellicht heeft men op dat moment de bouw stopgezet en vervolgens de kooromgang met kranskapellen – waarvan de fundamenteën reeds gelegd waren – gelaten voor wat ze waren, en de openingen van het reeds rechtstaande koor rudimentair afgesloten. Deze hoe dan ook lange eerste bouwphase bewijst dat de financiële middelen binnen het Gentse allesbehalve toereikend waren. De troebele politieke situatie de voorbije decennia zal hier wel niet vreemd aan zijn. Wat er ook van zij, het nieuwe geheel ziet er op zijn zachtst gezegd nogal eigenaardig uit: een immens gotisch koor dat aansluit bij een in verhouding klein uitgevallen romaanse benedenkerk, waarvan de transeptarmen (waartegen men gotische zijgevels had geplakt) even breed zijn als het gotisch koor. Niet direct wat men een harmonieus geheel zou kunnen noemen.

De eerste gotische bouwphase.
[DE SMIDT & DHANENS, 1980: 64]

GENTSE GEBUURTEN

In 1354 is er voor het eerst sprake dat Gent 'gebuurten' kent: *Een gemeente was de kleinste, officiële organisatievorm van de Gentse bevolking. Gemeenten bestonden ook in andere Vlaamse steden doch in Gent hadden ze een officieel karakter. Een gemeente bestond uit de bewoners van één of enkele straten, onder leiding van een deken. Het bestuur van de gemeente telde naast de deken nog een baljuw, een bode en vaak ook een dekenin. Deze vertegenwoordigers werden door de gemeente zelf verkozen. Er waren er ongeveer 200. Deze mini-wijkraaden hadden allerlei politietaken, rechterlijke bevoegdheden bij buurtgeschillen, opdrachten bij de inkwartiering van soldaten, assistentie bij brand, enzomeer. Ze zorgden voor de kasseiwerken in de gemeente en voor de straatverlichting* (CHARLES & LALEMAN, 2006: 103).

DE WEVERS HERRIJZEN

Ondertussen lopen de Gentse wevers op hete kolen; hun uitsluiting uit het stadsbestuur duurt hen te lang. In het kader hiervan raken de wevers op 12 juli 1359 nog maar eens slaags met de volders. Daar men een machtsovername vreest, gaat de stadsmagistraat direct in op de eis van de wevers om opnieuw in het stadsbestuur te zetelen. Hierna starten ze een ware raid op de volders, die – na een bloedige veldslag op 1 februari 1360 – op hun beurt uit het stadsbestuur gebannen worden.

Nog een middeleeuwse vendetta (deel 2)

Van deze gewijzigde situatie moeten de gebroeders Rijn gebruik gemaakt hebben om opnieuw naar Gent te komen. Dit weten we omdat op 5 mei 1362 de vete tussen de families Rijn en Aljn opnieuw behandeld wordt door de graaf en zijn raad.

Na beraadslaging wordt bepaald dat (1) beide families de vrede dienen te bewaren; (2) de familie Aljn afziet van elke eis tot schadevergoeding; (3) de gebroeders Rijn een jaarlijkse rente moeten ophoesten voor het onderhoud van een godshuis.

Een 'godshuis', goed, maar waar? Dan doen de ouders van de vermoorde gebroeders Aljn, Simon Aljn en Catherina Zilverberch, een mooie geste. Het godshuis mag opgericht worden op het erf dat ze bezitten aan de Kraanlei. Eind november 1364 is alles in orde en kunnen oude, arme en zieke personen hun intrek nemen in het nieuwgebouwd godshuis. De basis van het 'Huis van Aljn' is daarmee gelegd. Hoe het eruit zag weten we niet.

TWEE SCHUTTERSGILDEN

Uit 1364 dateert het oudst gekende reglement van de Sint-Jorisgilde, een genootschap van kruisboogschutters (ook: voetboogschutters). De eerste vermelding in de stadsrekeningen dateert echter reeds van 1314-1315. Ze was niet de enige Gentse schuttersgilde: reeds ten tijde van Lodewijk van Nevers was het reglement van de Sint-Sebastiaansgilde – een genootschap van handboogschutters – goedgekeurd, dat in 1346 herbevestigd werd door Lodewijk van Male.

Het Hof ter Walle

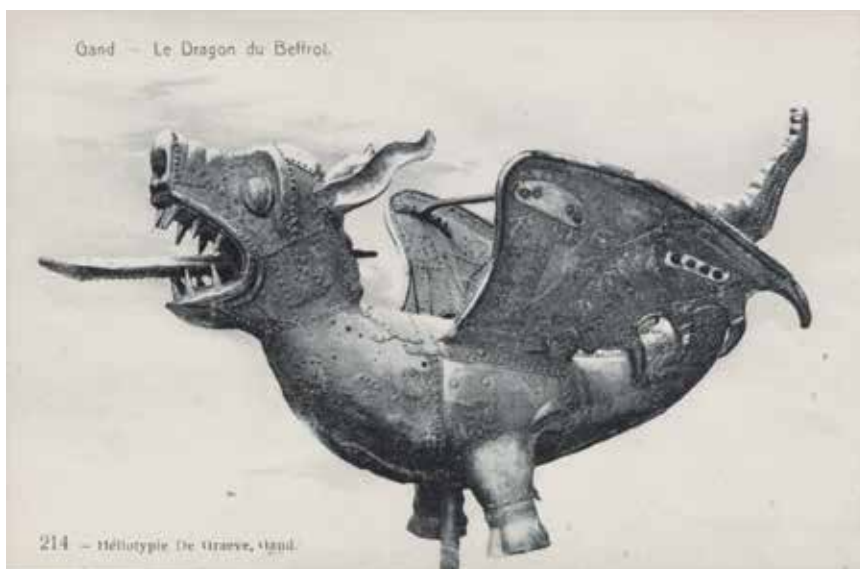
In 1366 wordt het Hof ter Walle, het latere Prinsenhof, in gebruik genomen als grafelijke residentie. De voornaamste reden voor de verhuis was dat het aloude Gravensteen absoluut niet meer voldoet aan de noden van dat moment. Daarenboven was het ingesloten door de stad. De geschiedenis had bewezen dat het gemakkelijk inneembaar was. Dit Hof ter Walle kent een lange voorgeschiedenis die aanvangt omstreeks 1180. Op die locatie bevond zich toen een op een kunstmatige heuvel gelegen hoeve – eigendom van Hugo, burggraaf van Gent. Rond deze hoeve werd een walgracht aangelegd, waardoor de site de naam kreeg van Hof ter Walle. Heden ten dage herinnert deze walgracht nog aan de straatnaam Bachten Walle. In 1231 werd dit hof verkocht aan Sander (Alexander) Braem die het zijn naam gaf: de Ser Sanderswalle. Hieraan herinnert de straatnaam Sanderswal. De dichtbijgelegen Mirabellostraat doet dan weer denken aan een volgende eigenaar, ridder Simon de Mirabello, die het geheel in 1324 aankocht. Deze laatste had, zoals gezien, Jacob van Artevelde sterk ondersteund in zijn functie van regent over Vlaanderen en werd daarom in 1346 vermoord. Met diens erfgenamen nam Lodewijk van Male contact in 1353 met de bedoeling het hof aan te kopen (andere bronnen stellen echter dat het hof door de graaf was geconfisqueerd).

Zijn voorganger, Lodewijk van Nevers, had voordien reeds het Hof van Posteerne omgevormd tot grafelijke verblijfplaats. Tijdens de verbouwingswerken van het Hof ter Walle bleef Lodewijk van Male dat van Posteerne gebruiken daar – dixit De Potter (DEEL 8: 30) – *hij voor zijn talrijke minnaressen en speelgezellen een lustiger verblijf begeerde dan het toen nog niet volkomen ingerichte Hof ten Walle of het Prinsenhof*. Het traject tussen beide hoven loopt vanaf het Hof ter Walle via Gewad, Jan Breydelstraat, Korenlei, Ravensteinstraat en Ingelandgat tot Struifstraat, waar het Posteernehof gelegen was. Pas in 1366 is het Hof ter Walle klaar als grafelijke residentie. Hoe dit 14de-eeuwse hof eruit zag weten we niet. Wat we wel weten is dat het beschouwd moet worden als een dwangburcht, quasi oninneembaar – in tegenstelling tot het Gravensteen – door de versterkingen, wallen en omringende moerassen. Het zou zo'n 300 kamers geteld hebben. Op 13 juni 1369 huwt in deze nieuwe residentie Lodewijk van Males dochter Margaretha met Filips de Stoute, hertog van Bourgondië.

Het Belfort afgewerkt!

In 1376 begint men nogmaals verder te bouwen aan het Belfort. Bedenken we dat de bouwgeschiedenis van het Belfort reeds teruggaat tot het tweede kwart van de 13de eeuw, en dat de laatste grote bouwphase reeds 40 jaar geleden was stilgelegd (spreekwoordelijke uitzonderingen niet meegerekend). Ditmaal doet men beroep op de meester-timmerlui Jan en Nicolaas van Ackere. Zij vervaardigen een houten bekapping die met schaliën bekleed werd. Volgens het *Memorieboek* (DEEL 1:110) was deze kap voltooid in 1380. Tegelijkertijd werd ook de uurklok opgehangen. Deze duidde het uur aan, zij het enkel door te luiden.

In 1377-1378 was er een belangrijke uitgave van 2312 pond voor het vervaardigen van een roodkoperen draak, die ten laatste ook in 1380 op het Belfort werd geplaatst. Deze draak fungeerde als een windwijzer. Ze is niet de bewaker van de privileges, daar deze pas in 1402 naar het Belfort werden overgebracht. Tot dat jaar werden ze bewaard in het klooster van de minderbroeders. Dat de draak een windwijzer was wordt bevestigd door de vermelding dat de 2312 pond niet enkel bestemd waren voor de aankoop *vanden drake*, maar ook *vanden appele ende vanden huese*: *Dat hier wel degelijk de windwijzer bedoeld wordt, blijkt genoegzaam uit de woorden 'appel en huese': 'appel' kan hier niet anders beteekenen dan de bol, waar de draak op ronddraait; 'huese', een oud Fransch woord, is de haak of kram, waar de windwijzer op den toren mee vastgehouden wordt* (DE POTTER – DEEL 1: 510).

De draak van
het Belfort.

[COLLECTIE ARCHIEF GENT.
COPYRIGHT UNDETERMINED
(MA_SCMS_PBK_0338)]

De Grote Gentse Oorlog

In 1379 zien de Gentenaars één van hun grootste privileges in het gedrang komen: het 'graanstapelrecht'. Graaf Lodewijk van Male heeft namelijk – in ruil voor klinkende munt – aan Brugge de toestemming gegeven om een verbindingskanaal te graven tussen de Leie en het Zwin. Hierdoor zou het Franse graan Gent niet meer moeten passeren en wordt zodoende het Gentse stapelrecht omzeild. Zo zouden de Gentse schippers hun 'overslagrecht' (de verplichting om binnen de Gentse jurisdictie de waren over te laden op boten van de Gentse schippers) en de daaraan verbonden inkomsten, ook sterk zien slinken.

AUGUSTUS 1379

Het is dan ook niet meer dan normaal dat de deken der schippers, Jan Hyoens, in augustus 1379 in actie komt. Dit is het begin van de Grote Gentse Oorlog, die zes jaar zal duren. Samen met de Gentse militie, de Witte Kaproenen, trekt hij ten aanval. Van het moment af dat de gravende Bruggelingen de Gentse jurisdictie bij Sint-Joris-ten-Distel bereiken, maakt hij hen het werken manu militari onmogelijk. Een kaakslag voor graaf Lodewijk van Male – deze had nu eenmaal toestemming gegeven tot het graven van het kanaal.

Mogelijks zou het hierbij gebleven zijn ware het niet dat de grafelijke vertegenwoordiger, baljuw Rogier van Outrive, rond datzelfde moment een Witte Kaproen binnen Gent liet aanhouden, zonder hiervan eerst de schepenen op de hoogte te stellen. De Gentenaars beschouwden dit als een duidelijke schending van hun stadsrechten door een grafelijke ambtenaar. Want een van de grote voorrechten van het poorterschap was, dat een poorter enkel door zijn eigen overheden (de schepenen) geoordeeld mocht worden. Men ging op zoek naar de baljuw. Bij een confrontatie op de Kouter werd hij omgebracht. De tegenstelling tussen de Stad Gent en de Graaf werd hierdoor zodanig op de spits gedreven, dat zelfs de buitenlandse handelaars van de Hanze dit in hun briefwisseling vermelden.

SEPTEMBER 1379

Ze hadden gelijk, want kort na de moord op de baljuw zag Jan Hyoens zijn kans schoon: samen met vier andere hoofdmannen trok hij het gezag van de schepenbank naar zich toe. Vanaf dat moment is het hek volledig van de dam. Om te beginnen verwoestte hij, samen met de Gentse militie, het recent opgetrokken grafelijke verblijf te Wondelgem. Wat volgde is een daadwerkelijke raid op Vlaanderen. Deze startte op 11 september 1379 en leidde langs de steden Deinze, Kortrijk, Ieper, Menen, Diksmuide en Brugge. Het gemeen juichte in het merendeel der gevallen de Gentenaars toe. Zo ook weigerden de wevers van Brugge de wapens op te nemen tegen de Gentenaars. Ook Aalst, Ninove, Geraardsbergen en Nieuwpoort liepen over. Het plotse overlijden van Jan Hyoens te Aardenburg begin oktober 1379, belette niet dat het platteland onder controle van de opstandelingen werd geplaatst. De stadstaat Gent was een feit.

DECEMBER 1379

De graaf had na deze Gentse raid enkel nog maar Dendermonde en een – belegerd – Oudenaarde in handen. Hij kon niet anders dan onderhandelen. Daarvoor deed hij beroep op zijn erfgenaam en schoonzoon, Filips de Stoute, hertog van Bourgondië. Filips toonde zich een gewiekst onderhandelaar, kon alle partijen verzoenen en liet hen op 1 december 1379 te Mechelen een akkoord ondertekenen.

FEBRUARI 1380

Uiteindelijk bleek dit akkoord enkel maar een wapenstilstand te betekenen; al snel werden de schermutselingen opnieuw aangevat. Lodewijk van Male kon de nederlaag maar niet achter zich laten. Hij bleef er bij Gent op aandringen de Witte Kaproenen te ontbinden en de moordenaars van de baljuw Van Outrive uit te leveren, niettegenstaande er in het akkoord van Mechelen amnestie voor hen was vastgelegd. Dit versterkte een radicale groep binnen het Gentse om hun strijd tegen de graaf verder te zetten. Het schippersambacht bleef de koploper; in februari 1380 maakten ze een aantal ridders en grafelijke partijgangers af. Om vervolgens Oudenaarde te bezetten.

APRIL 1380

Het radicalisme van Gent begon de staatshoofden steeds meer zorgen te baren. Ze vreesden dat het Gentse voorbeeld aanstekelijk zou werken; daarom besloten de vorsten hun rangen te sluiten. Op 15 april 1380 werd een bijstandsverdrag gesloten tussen Vlaanderen, Holland, Henegouwen en Brabant. Vanaf dat moment begon Gent terrein te verliezen; ook binnen Vlaanderen hoefden ze niet op veel steun meer te rekenen. Brugge en Ieper namen afstand van het weversbewind. In Brugge werd zelfs een waar grafelijk bolwerk gericht tegen Gent.

SEPTEMBER 1380

Lodewijk van Male meende sterk genoeg te staan: vanaf september 1380 belegert hij Gent. Hij had blijkbaar zijn krachten overschat, want hij slaagt er niet in de belegering tot een goed einde te brengen. De oorzaak hiervoor was dat de stad in het oostelijk deel van haar kasselrij de touwtjes nog stevig in handen had, en zodoende de bevoorradingslijnen in stand kon houden. Een nieuwe wapenstilstand was er het gevolg van.

NOVEMBER 1380

Op 11 november 1380 besluiten beide partijen de vijandelijkheden voor de winterperiode op te schorten. Gedurende deze rustperiode wordt Lodewijk van Male steeds vastberadener: in zijn brieven maakt hij er geen geheim van dat het zijn uiteindelijke doel is Gent te onderwerpen en zijn gezag in heel Vlaanderen te herstellen. Hij maakt van de rustperiode gebruik om zijn diplomatieke positie te versterken. Zo kan hij meer dan ooit rekenen op het politieke gewicht van Frankrijk. Zelfs de paus raadt Gent aan om vrede te sluiten met hun vorst. Het haalde allemaal weinig uit.

Filips van Artevelde
(hoekhuis Belfortstraat
en Hoogpoort).

FEBRUARI-SEPTEMBER 1381

De winter was nog niet eens voorbij wanneer vanaf februari 1381, de vijandelijkheden opnieuw gestart worden. Razzia's verzekerden Gent de controle over het noorden en oosten van de kasselrij. Wel moesten de Gentenaars in mei 1381 een gevoelige (vooral morele) nederlaag incasseren te Nevele, waarbij onder meer hoofdman Raas van Herzele omkwam. Het Gent gunstig gezinde Geraardsbergen werd verder verwoest. Een beleg van Gent in juni 1381 leverde geen enkel resultaat op. Wel begint de greep rond Gent zich meer en meer te sluiten. Vanaf september 1381 sluiten Brabant en Henegouwen de bevoorradingslijnen naar de stad af. De handel lag zo goed als stil, de werkloosheid groeide steeds verder aan, en een hongergevoel kwam bovendrijven. De plunderzoektochten naar voedsel in de Gentse kasselrij maakte de stad niet populairder bij de bevolking van het platteland.

JANUARI 1382

Gent kan zich niet neerleggen bij de feiten. Het koos voor een extreme oplossing. Op 24 januari 1382 stelde men – vooral onder impuls van Pieter van den Bossche, leider der Witte Kaproenen – Filips van Artevelde aan als ruwaard. Filips was de zoon van Jacob, maar is verder een ietwat duistere figuur binnen de Gentse geschiedenis.

We weten dat hij een bemiddelde grondbezitter en wijnhandelaar was. Zijn beleid evolueert al snel naar een schrikbewind, waarbij iedereen die zich gematigd wou opstellen, weggezuiverd werd. Het was dan ook met de grootste moeite dat Lodewijk van Male – onder impuls van de vorsten van Brabant, Henegouwen en Luik – kon bewogen worden om eind april 1382 aan de onderhandelingsstafel met Filips van Artevelde te gaan zitten. De onderhandelingen draaiden op niets uit. Lodewijk van Male maakte maar al te duidelijk dat een van hen zou moeten buigen of barsten.

MEI 1382

Tegen alle verwachtingen slaagde Filips van Artevelde erin Lodewijk van Male op het Beverhoutsveld te Brugge op 3 mei 1382 te verslaan. Lodewijk van Male kan ternauwernood ontkomen om naar Rijsel te vluchten. De Gentenaars, geruggensteund door de Brugse wevers, trokken al plunderend en moordend door de straten van Brugge. Ter herinnering aan zijn bezoek liet Filips van Artevelde de Gentpoort, Katelijnepoort en Kruispoort slopen en de tussenliggende vestinggrachten opvullen. Gesterkt door deze overwinning kon Gent even op adem komen en een einde stellen aan de heersende voedselblokkade. Gent wordt al snel opnieuw de machtigste stad van Vlaanderen. Internationaal keek men met argusogen naar deze Gentse overwinning, zeker wanneer in Holland, Brabant (Leuven) en Frankrijk (onder meer te Parijs) opstanden losbreken, die direct geïnspireerd leken op de Gentse overwinning. Frankrijk besloot dat het te ver ging en kwam met militaire steun voor Lodewijk van Male op de proppen.

Slag op het Beverhoutsveld in de *Chroniques* van Jean Froissart.

[BERLIN STAATSBIBLIOTHEK - FOTO PAUL HERMANS / WIKIMEDIA COMMONS]

NOVEMBER 1382

Op 18 november 1382 vielen de Franse troepen Vlaanderen binnen en op 27 november van dat jaar werd Filips van Artevelde verslagen te Westrozebeke. Hijzelf kwam hierbij om en zijn lijk werd op bevel van Lodewijk van Male op een rad bevestigd om als aas dienst te doen voor de roofvogels. De Franse kroniekschrijver Eustache Dechamps, die in het zog van de strafexpeditie mee door Vlaanderen reisde, schreef: *Trotse boom, verdorven plant, en wortel van alle verraad [...] uitgeroeid zult ge worden, van klein tot groot, uw naam uitgewist, als rebel wordt ge met zout bestrooid: neemt u in acht, valse stad Gent* (HUGAERTS, 1984: 44).

Slag te Westrozebeke.
Miniatuur uit de
Chroniques van Jean
Froissart.

[WATERWIJK.BE - FOTO ALONSO
DE MENDOZA / WIKIMEDIA
COMMONS]

De Gentenaars trokken zich weinig aan van deze nederlaag. Uiteindelijk was er slechts een veldslag verloren en niet de oorlog. De nederlaag raakte hoe dan ook slechts een klein contingent der Gentse militie. De stad zette de strijd voort, ditmaal onder leiding van Pieter van den Bossche en Frans Ackerman. Daar Engeland de beloofde hulp terugtrekt wordt de situatie voor Gent hopelozener en hopelozener. Maar ook Lodewijk van Male voelt zich allesbehalve sterk. Voor een tweede maal doet hij beroep op zijn schoonzoon Filips de Stoute.

AUGUSTUS 1383 – JANUARI 1384

Voor Filips de Stoute was er ondertussen veel veranderd. Zijn broer Karel V de Wijze was in 1380 overleden en de Franse koningskroon was overgegaan in handen van de zoon van de overleden vorst. Daar Karel VI nog maar net twaalf jaar was, werd een regentschapsraad ingesteld, waarvan Filips de Stoute deel uitmaakte. Hij zal dit blijven doen tot de twintigste verjaardag van zijn neef in 1388.

Zodoende kwam Filips de Stoute ditmaal niet alleen als schoonbroer en toekomstige erfgenaam van Lodewijk van Male naar Gent afgezakt, maar ook als representant van de Franse Kroon. Ditmaal kwam hij ook niet als onderhandelaar, maar aan het hoofd van een Frans leger. Vanaf 15 augustus 1383 begint hij Frans-Vlaanderen te zuiveren. Hij aarzelde om door te stoten naar Gent – niettegenstaande de felle tegenkanting van zijn schoonvader – wat de stad een nieuwe adempauze gaf. Het einde van dit verhaal zal Lodewijk van Male zelf niet meer meemaken: verlaten door bondgenoten en onderdanen, overleed hij op 30 januari 1384. Hiermee kwam een einde aan de heerschappij van het huis der Dampierres over het graafschap Vlaanderen.